

УДК 930.2:94:304(477.83-21)"1944/1953"
DOI: 10.24919/2312-2595.12/54.283756

Світлана БІЛА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Галина ГРИЦЕНКО

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (grycenko84@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7047-5664>

Бібліографічний опис статті: Біла, С., & Гриценко, Г. (2023). Наративне біографічне інтерв'ю та особливості його застосування при вивченні історії повсякдення Дрогобича (1944 – 1953 рр.) у закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 12/54, 339–370. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283756>.

**НАРАТИВНЕ БІОГРАФІЧНЕ ІНТЕРВ'Ю ТА
ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ
ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ ДРОГОБИЧА (1944–1953 рр.) У
ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ, ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анотація. Мета дослідження – охарактеризувати особливості застосування наративних біографічних інтерв'ю учнями та студентами під час самостійної пошуково-дослідницької діяльності при вивченні історії повсякдення

© Світлана Біла, Галина Гриценко, 2023

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

Дрогобича (1944–1953 рр.). **Методологія дослідження** ґрунтується на методологічних підходах усної історії та загальнонаукових методах аналізу, синтезу та порівняльно-історичного. **Наукова новизна** полягає у тому, що охарактеризовано теоретико-методичні засади біографічного нарративного інтерв'ю при дослідженні історії післявоєнного повсякдення Дрогобича. **Висновки.** Нарративні біографічні інтерв'ю можуть стати ефективним методом пошуково-дослідницької роботи старшокласників та студентів, засобом накопичення оригінальної джерельної бази про радянське післявоєнне повсякдення Дрогобиччини, зокрема про матеріально-побутові умови проживання дрогобичан, особливості їхнього працевлаштування та навчання, збереження ними національних традицій, відзначення свят та проведення дозвілля, їхнє ставлення до релігії та радянської влади, емоційні переживання, пов'язані з атмосферою страху в умовах тоталітарного комуністичного режиму і репресій. Застосування нарративного біографічного інтерв'ю вимагає оволодіння здобувачами освіти теоретико-методологічними та практичними засадами методики інтерв'ювання, опрацювання, аналізу й інтерпретації усних спогадів.

Ключові слова: метод усної історії; нарративне біографічне інтерв'ю; повсякдення; усні спогади.

Svitlana BILA

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (bilasvitlana24@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9506-2789>

Halyna HRYTSENKO

PhD (History), Associate Professor, Department of World History and Special Historical Disciplines, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (grycenko84@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7047-5664>

To cite this article: Bila, S., & Hrytsenko, H. (2023). Naratyvne biohrafichne interviu ta osoblyvosti yoho zastosuvannya pry vyvchenni istorii povsiakdennia Drohobycha (1944 – 1953 rr.) u zakladakh serednoi, fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity [Narrative biographical interview and features of its application when studying the history of the education of Drohobych (1944 – 1953) in institutions of secondary, higher professional and higher education]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 12/54, 339–370. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.12/54.283756>. [in Ukrainian].

**NARRATIVE BIOGRAPHICAL INTERVIEW AND
FEATURES OF ITS APPLICATION WHEN STUDYING THE
HISTORY OF THE EDUCATION OF DROHOBYCH
(1944 – 1953) IN INSTITUTIONS OF
SECONDARY, HIGHER PROFESSIONAL
AND HIGHER EDUCATION**

***Abstract.** The purpose of the study is to characterize the peculiarities of the use of narrative biographical interviews by pupils and students during independent research activities in the study of the history of everyday Drohobych (1944 – 1953). The research methodology is based on methodological approaches to oral history and generally scientific methods of analysis, synthesis, and comparative-historical methods. The scientific novelty is that the theoretical and methodological principles of the biographical narrative interview in the study of the history of Drohobych post-war everyday life have been characterized. Conclusions.* Narrative biographical interviews can become an effective method of research work for high school students and students, a means of accumulating a source base about the Soviet post-war everyday life in Drohobych area, in particular about the material and living conditions of the residents of Drohobych, the peculiarities of their employment and education, their preservation of national traditions, the celebration of holidays and spending leisure time, their attitude to religion and the Soviet government, emotional experiences related to the atmosphere of fear in the conditions of the totalitarian

communist regime and repression. The use of a narrative biographical interview requires students to master the theoretical, methodological, and practical principles of interviewing, processing, analysis, and interpretation of oral memories.

Key words: *oral history method; narrative biographical interview; everyday life; oral memories.*

Постановка проблеми. Історична освіта має стати ефективним репрезентантом політики пам'яті в Україні, формувати у молоді національну ідентичність та критичне мислення. Особливо це актуально в умовах повномасштабної російсько-української війни. Дієвим засобом реалізації цих завдань є метод усної історії. Учні та студенти, які беруть участь в усно-історичних дослідженнях, не тільки здобувають фахові компетентності, але у них формується історична пам'ять, розвивається емпатійне та системне мислення. Вільне (нарративне) інтерв'ю як основний метод усної історії, є оптимальним інструментом вивчення історії повсякдення. Наративне біографічне інтерв'ю дає змогу здобувачам освіти відкрити приховані смисли та мотивацію вчинків людей в радянський період, зрозуміти їхні переживання, ціннісні переконання, упередження та страхи (Кісь, 2006, с. 11). Детальна розповідь пересічних людей про давно минулі події їхнього повсякденного життя є дієвим засобом очищення від типових стереотипів спадщини радянського тоталітаризму. Водночас саме непроговорення складного минулого у сучасному українському соціумі – це фактично продовження політики замовчування та облілення радянського тоталітаризму (Боднар, 2018, с. 12).

Метою дослідження є охарактеризувати особливості застосування наративних біографічних інтерв'ю учнями та студентами під час самостійної пошуково-дослідницької діяльності при вивченні історії повсякдення Дрогобича (1944–1953 рр.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Г. Грінченко обґрунтувала доцільність застосування біографічних наративних інтерв'ю здобувачами вищої освіти при здійсненні усно-історичних досліджень. Дослідниця наголосила, що дослідження

біографічних спогадів є важливим, з огляду на можливості вивчення за їх допомогою історичних контекстів, особистого індивідуального та колективного досвіду «проживання певних подій», історичної пам'яті (Грінченко, 2007, с. 7–8). Г. Грінченко подала методичні рекомендації з організації, проведення біографічних інтерв'ю та їх подальшої інтерпретації, акцентуючи, що «для аналізу автобіографічних наративів акцент має робитися на тих методах, що ґрунтуються на розгляді інтерв'ю не як інструменту для передачі істини (чи любих серцю історика-позитивіста «об'єктивних фактів»), а як засобу, умови та контексту конструювання змісту, надання значення власному досвідові, (само)інтерпретацій та (само)презентацій» (Грінченко, 2007; Грінченко, 2008, с. 73).

Т. Пастушенко підкреслила, що наративне інтерв'ю є найбільш поширеним методом усної історії в освітній практиці (Пастушенко, 2019, с. 8, 11). Цінність наративного біографічного інтерв'ю, на погляд науковиці, полягає у тому, що воно відбувається без прямого втручання інтерв'юера, і респондент розповідає про ті епізоди і моменти життя, які мають найбільшу вагому суб'єктивну цінність. Усні спогади є важливими для переосмислення тоталітарного спадку (Пастушенко, 2019, с. 8, 11). Ю. Волошин та Л. Лебдушка відзначили, що за допомогою біографічних наративних інтерв'ю учні можуть досліджувати історію простих пересічних людей та формувати власний погляд на історичні події новітньої доби, який може суттєво відрізнятись від офіційних візій, поданих у підручниках, а також доповнити свої знання про історичні перипетії рідного краю, маловідомі аспекти повсякденного життя (Лебдушка, Волошин, 2018, с. 10, 13). Заслугою науковців є розробка методичних порад щодо методики проведення наративного біографічного інтерв'ю (Лебдушка, Волошин, 2018, с. 22–23).

Методичні рекомендації щодо організації та проведення біографічних інтерв'ю містяться у розвідках І. Коляди, О. Ярощука, І. Нероди (Коляда, 2018; Ярошук; Нерода). С. Біла та І. Негура акцентують, що вільні біографічні інтерв'ю є оптимальним методом реалізації усно-історичних досліджень у закладах загальної середньої освіти, особливо при вивченні історії повсякдення новітнього періоду, адже респонденти є

живими очевидцями цих процесів (Біла, Негура, 2021, с. 189). Позитивним аспектом праці є характеристика теоретико-методичних засад збирання та опрацювання учнями усних спогадів і наведення конкретних прикладів основних результатів застосування наративного біографічного інтерв'ю для вивчення історії радянського повсякдення міста Дрогобич (Біла, Негура, 2021, с. 188–191).

Перед початком систематичного застосування методу усної історії у закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти, на нашу думку, треба ознайомити учнівство та студентів з основними теоретико-методологічними та методичними засадами, а також вимогами до такого роду досліджень. З цією метою можна прочитати для учнів або студентів мінілекцію або представити презентацію, вибрати найважливіші аспекти з розвідок, в яких уміщені методичні рекомендації збирання та опрацювання усних спогадів здобувачами освіти, адже молодь має бути максимально підготовленою до проведення інтерв'ю і володіти методиками усної історії (Грінченко, 2007; Грінченко, 2008; Лебдушка, Волошин, 2018).

Г. Боднар підкреслює, що основними підвалинами ефективного здійснення усно-історичних досліджень є «знання методології, розуміння історичного та соціального контенту, дослідницька етика» (Боднар, 2021). Саме тому варто наголосити старшокласникам та студентам, які будуть досліджувати історію новітнього часу за допомогою збирання й аналізу усних спогадів, що, «розповідаючи про своє життя, люди часом брешуть, багато забувають, перебільшують, плутаються та помилково тлумачать багато речей. Утім, вони все одно знаходять, виявляють істини. Ці істини не показують минуле «як це було насправді», прагнучи ідеалу об'єктивності. Замість цього вони презентують істину досвіду. Порівняно із Істиною наукового ідеалу, істини приватних наративів не відкриті доказам та не самоочевидні. Ми можемо зрозуміти їх тільки інтерпретуючи, приділяючи пильну увагу контекстам, в яких вони сформувалися, та світоглядам, що вплинули на них» (Грінченко, 2008, с. 73–74). Отже, суб'єктивність отриманої інформації, на основі усних спогадів очевидців подій є радше не

недоліком таких досліджень, а їх перевагою (Томсон, 2008, с. 13–14).

Варто акцентувати на особливості історичних процесів, тенденції історичного періоду, який буде досліджуватися школярами та студентами. При дослідженні історії радянського повсякдення доцільно пояснити молоді, що це надто складний та неоднозначний період. Адже люди більшу частину свого життя провели в тоталітарній державі, на межі психо-емоційного зриву та постійного страху, в імперії, яка привчила їх думати, що саме і кому говорити та про що мовчати (Боднар, 2018, с. 12). Водночас для людей похилого віку ця доба може бути найкращою у їхньому житті, адже на неї припадає дитинство та молодість (Щелеп, 2018, с. 21). Відтак оповідачам в інтерв'ю буде складно довіритися та розкритися, для них спогади можуть бути травмувального характеру (Щелеп, 2018, с. 22). Особливості проведення інтерв'ю про радянську добу полягають і у тому, що учні та студенти мають усвідомити, що про певні фрагменти радянського сьогодення оповідачі будуть розказувати більш охоче та детально, зокрема про побут, навчання, проведення дозвілля, а деякі теми – релігія, політичне життя, розкриваються інтерв'юєрами надто лаконічно і схематично, з використанням не особистого досвіду, а загальних фраз та штампів (Щелеп, 2018, с. 23). Спогади про держаних чиновників та партійних керівників є суперечливими і оцінюються через призму особистих взаємовідносин і взаємодії з ними (Щелеп, 2018, с. 23). Інколи інформанти навмисно перекручують факти з власного повсякденного життя, а охочіше розповідають про батьків або інших представників родини, знайомих, досвід яких їм здається більш вартісними (Щелеп, 2018, с. 22). Дається визнаки і поважний вік респондентів, вони розглядають усний наратив як певний підсумок життєвого шляху та оцінюють радянське минуле з позицій сьогодення (Лебдушка, Волошин, 2018, с. 16).

Необхідно звернути увагу старшокласників та студентів і на основні умови ефективного проведення наративного біографічного інтерв'ю, зокрема на необхідність повідомлення респондентам мети та ідей дослідження (у нашому випадку вивчення історії повсякдення Дрогобича) будувати інтерв'ю

максимально на засадах вільної розповіді, уважно спостерігати за оповідачами і осмислювати не тільки зміст розповіді, але й емоції, жести, інтонаційні наголоси, зовнішні реакції, почуття респондентів (Щелеп, 2018, с. 25). З метою об'єктивного аналізу отриманих даних з усних джерел потрібно здійснювати певну інтерпретацію вже в ході самого інтерв'ю за допомогою прийому перефразування й уточнення сказаних оповідачем фраз (Щелеп, 2018, с. 24). Якість інтерпретації усно-історичних джерел залежить від уточнювальних запитань, саме тому запитання для інтерв'ю повинні бути чіткими, лаконічними та доступними для розуміння оповідачів (Щелеп, 2018, с. 22). Зарубіжна дослідниця Г. Розенталь підкреслила важливість під час проведення біографічних інтерв'ю другого етапу – нарративної бесіди з респондентом. Саме вільна біографічна розповідь, а також відповіді на уточнювальні запитання є дієвими терапевтичними засобами для респондентів з травмувальним досвідом та інструментами саморозуміння і осмислення ними власного життя. Завдання інтерв'юера полягає у заохоченні оповідачів за допомогою методик «активного слухання» та «сценічної пам'яті» до того, щоб оповідачі розповіли про свої переживання, страхи, страждання (Розенталь, 2008, с. 44–52). При формулюванні уточнювальних запитань до інформанта старшокласники та студенти можуть скористатися методичними рекомендаціями Ю. Щелеп, яка розробила програму поглибленого інтерв'ю про радянське повсякдення (Щелеп, 2018, с. 26–31). Запитання в програмі інтерв'ю стосуються різноманітних аспектів родини оповідача, житлово-побутових умов, праці, навчання, соціальної сфери, дозвілля та відпочинку, національно-релігійного життя, стосунків з українським націоналістичним підпіллям, радянською владою (Щелеп, 2018, с. 26–31) тощо. Доцільним буде застосування методичних порад щодо формулювання запитань про складні життєві ситуації, подані Г. Розенталь (Розенталь, 2008, с. 44–45).

Одним зі шляхів перевірки достовірності усних спогадів є їх верифікація з іншими джерелами інформації та порівняльний аналіз (Гром, 2019b, с. 13).

На підставі порівняння зібраної інформації з біографічних інтерв'ю кількох людей можна зробити висновки про деякі

тенденції та загальні особливості радянського повоєнного повсякдення на Дрогобиччині. Наприклад, на основі порівняння усних спогадів дрогобичанок Данути Теофілівни Будз (1936 р. н.) та Лідії Вікторівни Паньків (1937 р. н.) (Додаток 1) можна зробити висновки про складні матеріально-побутові умови їхнього життя та життя їх батьків, які значно погіршилися у порівнянні з довоєнним періодом і часом II світової війни (сім'ї або винаймали кімнату або цілі родини проживали у дідівській хаті чи будинку родичів): *«Через деякий час ми повернулися у Дрогобич та винаймали житло. У 1953 р. мама отримала квартиру на вул. Стрийській на піддашші, на стриху, куток-кімнатку і маленький коридорчик за те, що працювала у бані і жалілася начальнику, що не має грошей винаймати житло»* («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022). *«Я жила у цей час у бабці на Млинках, а як було холодно, то у вуйка у Губичах, бо там був газ, тоді у бабусі проживали ще дві мамині сестри. Одна з них з чоловіком Німиловичем були радянською владою розкуркулені і вигнані з власної хати»* («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023). Традиційними для дрогобичанок повоєнного періоду є труднощі з працевлаштуванням і харчуванням: *«Після війни роботи не було, мама не могла влаштуватися на роботу, щоб прогодувати себе і мене, допомагала людям на городі, сама обробляла город, збирала лікарські трави, продавала на базарі різні продукти. Основна їжа – капуста, її ще зривали до повного дозрівання, бульба, перебрана та найгірша. Іноді ходили в гості до сусідки Василькової, в якій син працював на Другому заводі, і вона пригощала підбиваним борщем»* («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022); *«я не можу сказати, що я голодувала, бо матеріально мені допомагали родичі, як я вчилася в школі. Часто варили галушки з тертої бульби і посипали маком або шкварками»* («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023).

Типовими для радянського повоєнного сьогодення є традиції перешивання для менших членів родини старого одягу через обмеженість у коштах і брак готових виробів: *«а ще вона була швея і вміла перешити навіть сукенку з шкільної форми...»* («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022),

«тітка уміла вдало перешити і старий одяг, і я мала гарні сукенки навіть в інституті» («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023). Схожими є спогади про заборони школярам радянською владою відвідувати церкву та відзначати релігійні свята: «до церкви не ходили, бо не можна було і вчителі перевіряли. Лише на Паску їздили до Стрия посвятити паску» («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022); «якось на Великдень, як я з родичами пішла до церкви у 6 класі, то мусіла втікати від вчителів і впала у кропиву, обікши всі ноги. Інакше могли навіть виключити зі школи. Свята усі святкували, але таємно, хто працював приходили на святкову вечерю пізно» («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023).

Водночас різноманітними є спогади респонденток про особливості проведення відпочинку та дозвілля: *«ходили на гаївки і на спортивну площадку ганяли м'яча, в кіно не було за що ходити» («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022); «під час навчання запам'яталося, що ми ходили у палац піонерів, де були різні гуртки, я виступала у хорі. Ми їздили в піонерські табори і там виступали. В палаці піонерів були вечори і ми там ми танцювали «падеграс», «польку», «танго». Під час танців була розвага – «пошта» – до тебе хто хотів той писав. А «почтальйон» доставляв ці листи для дівчат від хлопців. В цей час у Бориславі були жіночі (№1) та чоловічі школи (№4) і ми дружили класами і ходили на вечори один до одного. Одного разу я брала участь у виставі і грала роль жінки Хмельницького. Після вистав були танці. Часто ми робили і фізкультурні піраміди, виступали у клубах» («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023). Доповнюють ці спогади респонденток, фотографії, на яких можна спостерігати і збереження західноукраїнської релігійної традиції – «Першого причастя», і носіння дівчатами українського національного одягу під час шкільних свят, і традиційні атрибути «нової радянської дійсності» (Додаток 2).*

Прикметно, що родини обидвох респонденток зазнали репресій з боку тоталітарної комуністичної системи. Відтак у спогадах оповідачок центральне місце займають розповіді про поневіряння найближчих родичів та тогочасних дрогобичан.

Спогади засвідчують про типові для того часу обставини безпідставних арештів, та переслідувань людей: *«пам'ятаю, в клас відкрили двері, прийшли незнайомі люди, щось пошептали вчительці на вухо, вийшли діти і по нині... Я мала сестру на 11 років старшу за себе, звали її Іванка. Після війни її забрали прямо з роботи, з Другого нафтопереробного заводу, та арештували за нібито зв'язки з підпільниками. Родина її шукала всюди, аж потім з'ясувалося, що вона вивезена до Сибіру, отримала 5 років заслання. Через багато років стало відомо, що сестра згодом вийшла заміж за військового-поляка і виїхала з ним до Польщі і там осіла... Мама, щоб вберегти себе і мене малу втекла з міста і переховувалася зі мною у селі. Будинок і майно радянська влада забрала»* («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022); *«Згодом тато повернувся і за «перших совєтів» влаштувався працювати у залізничному депо. Однак одного разу мав необережність сказати, що спостерігає «страшний бардак» і на нього відразу донесли та арештували у 1940 році. У 1941 році, з початком радянсько-німецької війни, у Самбірській тюрмі влаштували масовий розстріл в'язнів, тато врятувався, бо на нього впали трупи»* («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023); *«Після радянської окупації поліціант Веселий був арештований і видав тата як такого, що мав зв'язки з гестапо. У 1944 році тата арештували другий раз. Мама в цей час працювала у школі, де тепер є музучилище, і винесла усі цінні речі, заради пом'якшення засудження. Засудили на 10 років. Маму теж хотіли забрати, але її рік вдалося переховуватися...»* («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023). Родинні фотографії Лідії Вікторівни Паньків відображають і цей, трагічний, період життя батьків (Додаток 2).

Проте завдання істориків повсякдення полягають у вивченні внутрішнього світу пересічних людей, їхніх ментальних стереотипів, емоцій, переживань (Коляструк, 2011, с. 11, 20). Суб'єктивний досвід пережиття цих подій складає колективну пам'ять післявоєнного соціуму. На основі наративних біографічних інтерв'ю, проведених з Данутою Будз та Лідією Паньків, можна усвідомити складний емоційний стан

респонденток у перші повоєнні роки: *«після війни пам'ятаю біду, розруху, люди боялися, що можуть бути вивезені... Не було ні в що одягнутися, ніщо зісти»* («Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути», 2022). Водночас можна простежити і певну амбівалентність почуттів і сприймання власного повсякдення в умовах тоталітаризму і навіть докори сумління за певні вчинки: *«дивно мені зараз, батьки репресовані, а я плакала за Сталіним як він помер... Після закінчення школи у 1954 році, щоб вступити у Чернівецький медінститут я збрехала в автобіографії, що батько помер, мама працює вчителькою у Новому Городі Пермської області. Я збрехала і поступила... А потім 6 років боялася, що за брехню виключать з інституту. Бо такі випадки були...»*. Складним та неоднозначним є ставлення оповідачок до представників радянської влади (через призму власного досвіду спілкування та взаємовідносин): *«будинок і майно радянська влада забрала...»*; *«гарними людьми були і керівники школи, бо поклопотали за мене...У 6 класі мене, уявіть собі, дочку ворогів народу, посилають зі школи на республіканський зїзд піонерів до Києва. Мої родичі перелякались, що це може закінчитися засланням у Сибір. Директору насилу їх вдалося переконати, що ця поїздка безпечна для мене»* («Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії», 2023). Загалом, можна відзначити, що обидві респондентки з великим пієтетом та емоційним піднесенням, захопленням розповідали про репресованих батьків та родичів, а спогади про власне дитинство та юність є надто лаконічні, почасти сухі й фрагментарні. Іноді оповідачки намагались розповідати загальними фразами, приховуючи якісь аспекти або надати розповіді характер легенди.

Висновки. Наративні біографічні інтерв'ю можуть стати ефективним методом пошуково-дослідницької роботи старшокласників та студентів, засобом накопичення оригінальної джерельної бази про радянське післявоєнне повсякдення Дрогобича, зокрема про матеріально-побутові умови проживання дрогобичан, особливості їхнього працевлаштування та навчання, збереження ними національних традицій, відзначення свят і проведення дозвілля, їхнє ставлення до релігії та радянської влади, емоційні переживання, пов'язані з

атмосферою страху в умовах тоталітарного комуністичного режиму й репресій. Застосування наративного біографічного інтерв'ю вимагає оволодіння здобувачами освіти теоретико-методологічними та практичними засадами методики інтерв'ювання, опрацювання, аналізу й інтерпретації усних спогадів.

Перспективним напрямом усно-історичних досліджень у Дрогобичі є вивчення повсякденної історії регіону інших періодів радянського тоталітарного режиму.

Джерела та література

- Біла, С., & Негура, І.** (2021). Усні спогади як інструмент вивчення історії повсякденності у закладах середньої освіти. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 7/49, 184–205.
- Боднар, Г.** (2021). «Сьогодні історія твориться в Україні». Усна історія і досвіди незавершених революцій та війни: міркування про дискусійне і (не) очевидне. *Слухати, чути, розуміти: усна історія України ХХ–ХХІ століть : зб. наук. праць* (Г. Грінченко (ред.)). Київ : ТОВ «АРТ КНИГА», 31–58.
- Боднар, Г.** (2018). Конструювання образу «іншого», «свого / чужого» в пам'яті сучасного населення України. *Навчальні матеріали до запису поглиблених інтерв'ю в рамках виконання науководослідного завдання з курсу – Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ століття* (Г. Боднар, В. Качмар, О. Лукачук (упоряд)). Львів.
- Грінченко, Г.** (2007). *Усна історія: методичні рекомендації з організації дослідження: для студентів і аспірантів*. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.
- Грінченко, Г.** (2008). (Авто)біографічне інтерв'ю в усноісторичному дослідженні: до питання про теорію наративного аналізу. *Схід – Захід: Іст.-культ. зб. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень* (Г. В. Кравченка, Г. Грінченко. (ред.)). Харків: ТОВ «НТМТ», 59 – 76.
- Гром, М.** (2019b). Усні свідчення як джерело вивчення повсякдення населення Дрогобиччини у повоєнний період. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і*

- підходи. Міждисциплінарні перспективи* (с. 13–14). Банська Бистриця – Баку – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт.
- Коляда, І.** (2018). Метод усна історія у науково-дослідницьких роботах історичного краєзнавства учнів-членів МАН України: проблеми та перспективи використання. *Історія в рідній школі*, 6, 41–43.
- Коляструг, О.** (2011). Методологія історії повсякдення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер.: Історія*, 982 (44), 8–21. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIS_2011_982_44_3.
- Кісь, О.** (2006). Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*, 11, 7–24.
- Лебдушка, Л., & Волошин, Ю.** (2018). *Жива історія – метод усної історії в школі*. Полтава.
- Нерода, І.** Відеоінтерв'ю як метод дослідження усної історії на прикладі проекту «Раритетні професії» «Як записати розповіді про невимовне, якщо твоїм респондентам за...70». URL: <https://competition.novadoba.org.ua/cases.php>
- Пастушенко, Т.** (2019). Усна історія як науковий напрямок та методика використання в навчальному процесі. *Усна історія: проблеми та перспективи використання нарративних джерел в історичних наукових дослідженнях: збірник матеріалів семінару методистів, керівників наукових відділень суспільно-гуманітарного профілю МАН України* (м. Київ, 15 травня 2019 року) (с. 4–11). Київ.
- Розенталь, Г.** (2008). Цілюща дія розповідання історій: до питання про умови розповідання історій у контексті дослідження та терапії. *Схід – Захід: Іст.-культ. зб. Вип. 11-12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень* (Г. В. Кравченка, Г. Грінченко. (ред.). Харків: ТОВ «НТМТ», 42–58.
- Спогади Будз (дівоче прізвище Гриник) Данути Теофіліївни, 1936 р. н. записала Світлана Біла 4.11.2022 р. у Дрогобичі. (2022). *Приватний архів Світлани Білої у м. Дрогобич*.
- Спогади Паньків (дівоче прізвище Качмарик) Лідії Вікторівни, 1937 р.н. записала Світлана Біла 18.02.2023 р. у Дрогобичі. (2023). *Приватний архів Світлани Білої у м. Дрогобич*.
- Томсон, А.** (2008). Чотири зміни парадигм в усній історії. *Схід – Захід: Іст.-культ. зб. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень* (Г. В. Кравченка, Г. Грінченко. (ред.). Харків: ТОВ «НТМТ», 13–14.

- Щелеп, Ю.** (2018). Повсякденне життя населення України в радянський період (кінець 1940-х – початок 1990-х рр.). *Навчальні матеріали до запису поглиблених інтерв'ю в рамках виконання науководослідного завдання з курсу – Історія України другої половини ХХ – початку ХХІ століття* (Г. Боднар, В. Качмар, О. Лукачук. (упоряд.). Львів.
- Ярошук, О.** Оцифровані спогади, або як творити усну історію. URL: http://ms_detector.media/web/online_media/otsifrovani_sporadi_abo_yak_tvoriti_usnu_istoriyu/

References

- Bila, S., & Negura, I.** (2021). Usni spohady yak instrument vyvchennia istorii povsiakdennosti u zakladakh serednoi osvity [Oral memories as a means of studying of everyday history in secondary education institutions]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 7/49*, 184–205 [in Ukrainian].
- Bodnar, H.** (2021). «Sohodni istoriia tvorytsia v Ukraini». Usna istoriia i dosvidy nezavershenykh revoliutsii ta viiny: mirkuvannia pro diskusiiine i (ne) ochevydne [«Today, history is being made in Ukraine». Oral history and experiences of unfinished revolutions and wars: reflections on the debatable and (not) obvious]. *Slukhaty, chuty, rozumity: usna istoriia Ukrainy ХХ–ХХІ stolit : zb. nauk. Prats – To listen, to hear, to understand: oral history of Ukraine of the 20th–21st centuries: coll. of science works* (H. Hrinchenko (red.)). Kyiv : TOV «ART KNYHA», 31–58 [in Ukrainian].
- Bodnar, H.** (2018). Konstruiuvannia obrazu «inshoho», «svoho / chuzhoho» v pamiaty suchasnoho naselennia Ukrainy [Construction of the image of the «other», «own / foreign» in the memory of the modern population of Ukraine]. *Navchalni materialy do zapysu pohlyblyenykh interviiu v ramkakh vykonannia naukovodoslidnoho zavdannia z kursu – Istoriiia Ukrainy druhoi polovyny ХІХ – pochatku ХХ stolittia – Educational materials for recording in-depth interviews as part of the research assignment from the course – History of Ukraine in the second half of the 20th – beginning of the 21st century* (H. Bodnar, V. Kachmar, O. Lukachuk (uporiad)). Lviv [in Ukrainian].

- Hrinchenko, H.** (2007). *Usna istoriia: metodychni rekomendatsii z orhanizatsii doslidzhennia: dlia studentiv i aspirantiv [Oral history: Guidelines for the organization of the study: for students and graduate students]*. Kharkiv: Kharkivskiyi natsionalnyi universytet imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
- Hrinchenko, H.** (2008). (Avto)biohrafichne interviu v usnoistorychnomu doslidzhenni: do pytannia pro teoriiu naratyvnoho analizu [The (auto)biographical interview in oral history research: to the question of the theory of narrative analysis]. *Skhid – Zakhid: Ist.-kult. zb. Vyp. 11–12: Spets. vyd.: Usna istoriia v suchasnykh sotsialno-humanitarnykh studiiakh: teoriia i praktyka doslidzen – East–West: History-cult. coll. Vol. 11–12: Special. ed.: Oral history in modern social and humanitarian studies: theory and practice of research* (H. V. Kravchenka, H. Hrinchenko. (red.)). Kharkiv: TOV «NTMT», 59 – 76 [in Ukrainian].
- Hrom, M.** (2019b). Usni svidchennia yak dzherelo vvychnnia povsiakdennia naseleння Drohobychchyny u povoiennyi period [Oral evidence as a source of studying the everyday life of the population of Drohobych in the postwar period]. *Fundamentalni ta prykladni doslidzhennia: suchasni naukovo-praktychni rishennia i pidkhody. Mizhdystsyplinarni perspektyvy – Basic and applied research: modern scientific and practical solutions and approaches. Interdisciplinary perspectives* (pp. 13–14). Banska Bystrytsia – Baku – Uzhhorod – Kherson – Kryvyi Rih: Posvit [in Ukrainian].
- Koliada, I.** (2018). Metod usna istoriia u naukovo-doslidnytskykh robotakh istorychnoho kraieznavstva uchniv-chleniv MAN Ukrainy: problemy ta perspektyvy vykorystannia [The method of oral history in scientific research works of historical regional studies of students-members of the Academy of Arts of Ukraine: problems and prospects of use]. *Istoriia v ridnii shkoli – History in native school*, 6, 41–43 [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.** (2011). Metodolohiia istorii povsiakdennia [Methodology of everyday history]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Istoriia – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Ser.: History*, 982 (44), 8–21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIS_2011_982_44_3 [in Ukrainian].
- Kis, O.** (2006). Usna istoriia: stanovlennia, problematyka, metodolohichni zasady [Oral history: formation, issues, methodological principles]. *Ukraina Moderna – Modern Ukraine*, 11, 7–24 [in Ukrainian].

- Lebdushka, L., & Voloshyn, Yu.** (2018). *Zhyva istoriia – metod usnoi istorii v shkoli [Living history is a method of oral history at school]*. Poltava [in Ukrainian].
- Neroda, I.** Videointerviu yak metod doslidzhennia usnoi istorii na prykladi proiektu «Rarytetni profesii» «Iak zapysaty rozpovidi pro nevygovne, yakshcho tvoim respondentam za...70» [Video interview as a method of oral history research using the example of the project «Rare professions» «How to record stories about the unspeakable, of your respondents are under...70»] URL: <https://competition.novadoba.org.ua/cases.php> [in Ukrainian].
- Pastushenko, T.** (2019). Usna istoriia yak naukovyi napriamok ta metodyka vykorystannia v navchalnomu protsesi [Oral history as a scientific direction and method of use in the educational process]. *Usna istoriia: problemy ta perspektyvy vykorystannia naratyvnykh dzherel v istorychnykh naukovykh doslidzhenniakh: zbirnyk materialiv seminaru metodystiv, kerivnykiv naukovykh viddilen suspilno-humanitarnoho profilu MAN Ukrainy* (m. Kyiv, 15 travnia 2019 roku) – *Oral history: problems and prospects of using narrative sources in historical research: Collection of materials of the seminar of methodologists, heads of scientific departments of social and humanitarian profile of the Academy of Sciences of Ukraine* (Kyiv, May 15, 2019) (pp. 4–11). Kyiv [in Ukrainian].
- Rozental, H.** (2008). Tsiliushcha diia rozpovidannia istorii: do pytannia pro umovy rozpovidannia istorii u konteksti doslidzhennia ta terapii [The Healing Power of Storytelling: On the Question of the Conditions of Storytelling in the Context of Research and therapy]. *Skhid – Zakhid: Ist.-kult. zb. Vyp. 11-12: Spets. vyd.: Usna istoriia v suchasnykh sotsialno-humanitarnykh studiakh: teoriia i praktyka doslidzen – East–West: History-cult. coll. Vol. 11-12: Special. ed.: Oral history in modern social and humanitarian studies: theory and practice of research* (H. V. Kravchenka, H. Hrinchenko. (red.). Kharkiv: TOV «NTMT», 42 – 58 [in Ukrainian].
- Spohady Budz (divoche pryzvishche Hrynyk) Danuty Teofiliivny, 1936 r.n. zapysala Svitlana Bila 4.11.2022 r. u Drohobychi [Memories of Budz (maiden name Hrynyk) Danuta Teofiliivna, born in 1936, recorded by Svitlana Bila on November 4, 2022 in Drohobych] (2022). *Pryvatnyi arkhiv Svitlany Biloi u m. Drohobych – Private archive of Svitlana Bila in Drohobych* [in Ukrainian].
- Spohady Pankiv (divoche pryzvishche Kachmaryk) Lidii Viktorivny, 1937 r.n. zapysala Svitlana Bila 18.02.2023 r. u Drohobychi [Memories of Pankiv (maiden name Kachmarik) Lidia Viktorivna, born in 1937,

recorded by Svitlana Bila on February 18, 2023 in Drohobych] (2023). *Pryvatnyi arkhiv Svitlany Biloi u m. Drohobych – Private archive of Svitlana Bila in Drohobych* [in Ukrainian].

Tomson, A. (2008). Chotyry zminy paradyhm v usnii istorii [Four paradigm shifts in oral history]. *Skhid – Zakhid: Ist.-kult. zb. Vyp. 11-12: Spets. vyd.: Usna istoriia v suchasnykh sotsialno-humanitarnykh studiiakh: teoriia i praktyka doslidzhen – East–West: History-cult. coll. Vol. 11-12: Special. ed.: Oral history in modern social and humanitarian studies: theory and practice of research* (H. V. Kravchenka, H. Hrinchenko. (red.)). Kharkiv: TOV «NTMT», 13 – 14 [in Ukrainian].

Shchelep, Yu. (2018). Povsiakdenne zhyttia naselennia Ukrainy v radianskyi period (kinets 1940-kh – pochatok 1990-kh rr.) [Everyday life of the population of Ukraine during the Soviet period (late 1940s – early 1990s)]. *Navchalni materialy do zapysu pohlyblyenykh interviiu v ramkakh vykonannia naukovodoslidnoho zavdannia z kursu – Istoriiia Ukrainy druhoi polovyny XIX – pochatku XX stolittia – Educational materials for recording in-depth interviews as part of the research assignment from the course – History of Ukraine in the second half of the 20th – beginning of the 21st century* (H. Bodnar, V. Kachmar, O. Lukachuk (uporiad). Lviv [in Ukrainian].

Yaroshchuk, O. Otsyfrovani spohady, abo yak tvoryty usnu istoriiu [Digitized memories, or how to create an oral history]. URL: http://ms.detector.media/web/online_media/otsifrovan_i_spojadi_abo_yak_tvoriti_usnu_istoriyu/ [in Ukrainian].

ДОДАТКИ

Додаток 1

**Фрагменти з наративного біографічного інтерв'ю Будз
(дівоче прізвисьце Гриник) Данути Теофіліївни
(р. н. 11.09. 1936)
(інтерв'ю записане 4.11.2022 р.)**

Я народилася у Дрогобичі, батько працював на другому нафтопереробному заводі у «*випарювальних коморах*», а родом він був з міста Рава Руська. Мама, Марія Якимівна, була домогосподарка. Народилася мама у селі Волоща Дрогобицького району. ... Про війну пам'ятаю погано – лише голод (ймовірно 1941 р.?), переховування інженера-єврея і бомбардування заводу *Польмін*... А ще мама розказувала, що у 1945 р. тато помер при поверненні додому з війни у м. Щецині від важкої язви шлунку, йому не встигли зробити операцію через масове отруєння радянських солдат і цивільних спиртом, що зберігався у цистернах на вокзалі. В дитинстві проживала у будиночку на дві сім'ї, де була одна кімната та спальня, на вулиці Різницька, – це район Війтівської гори, а точніше, де розташовувалася за радянських часів харчо-смакова фабрика.

Після війни пам'ятаю біду, розруху, люди боялися, що можуть бути вивезені... Не було ні в що одягнутися, ні що з'їсти. Пам'ятаю, в клас відкрили двері, прийшли незнайомі люди, щось пошептали вчительці на вухо, вийшли діти і по нині... Я мала сестру на 11 років старшу за себе, звали її Іванка. Після війни її забрали прямо з роботи, з *Другого нафтопереробного заводу*, та арештували за нібито зв'язки з підпільниками. Родина її шукала всюди, аж потім з'ясувалося, що вона вивезена до Сибіру, отримала 5 років заслання. Через багато років стало відомо, що сестра згодом вийшла заміж за військового-поляка і виїхала з ним до Польщі і там осіла. Мама, щоб вберегти себе і мене малу, втекла з міста і переховувалася зі мною у селі. Будинок і майно радянська влада забрала....

Через деякий час ми повернулися у Дрогобич та винаймали житло. У 1953 р. мама отримала квартиру на вул. Стрийській на *піддашшю*, на *стриху*, куток-кімнатку і

маленький коридорчик за те, що працювала у бані і жалілася начальнику, що не має грошей винаймати житло. Після війни роботи не було, мама не могла влаштуватися на роботу, щоб прогодувати себе і мене, допомагала людям на городі, сама обробляла город, збирала лікарські трави, продавала на базарі різні продукти. А ще вона була швея і вміла перешити навіть *сукенку* з шкільної форми. Аж потім влаштувалась на роботу до бані.

Основна їжа – капуста, її ще зривали до повного дозрівання, *бульба*, перебрана та найгірша. Іноді ходили в гості до сусідки Василькової, в якій син працював на другому заводі, і вона пригощала *підбиваним* борщем. А так, до сусідів в гості не ходили, були різні сусіди... Олексіївна дуже погана.

Вчилася я у школі № 2, а потім № 10 і знову № 2. Фотографій з дитинства не маю, бо пропали при переїздах... Вчителі були місцеві, лише у десятій школі російську мову викладала з Східної України Марія Матвєєвна... Ми ходили на гаївки і на спортивну *площадку ганяли* м'яча, в кіно не було за що ходити. До церкви не ходили, бо не можна було, і вчителі перевіряли. Лише на *Паску* їздили до Стрия посвятити паску (коли нас брали). У 1953 р. я закінчила школу і поступила вчитися до Запорізького медінституту на фармацевтичний факультет. Із Західної України було тільки нас троє. Стипендія мала, жили на квартирі у добрих людей, які не мали своїх дітей і нас дуже любили. 2 рази на рік їздила додому, мама збирала лікарські трави, щоб назбирати для мене трошки грошей, іноді висилала посилки. З одягу мала одні черевики та плащик, і сукенку, перешиту з шкільної форми. У 1961 р. 24 жовтня мама померла після народження внука... Чоловік у цьому ж році отримав квартиру від заводу.

**Фрагменти з нарративного біографічного інтерв'ю Паньків
(дівоче прізвище Качмарик) Лідії Вікторівни
(р. н. 15.03. 1937)
(інтерв'ю записане 18.02.2023 р.)**

Я народилася у Дрогобичі, батьки родом також з Дрогобича, з району Млинки. Батько – Качмарик Віктор

Павлович, мати – Качмарик Дарія Степанівна, дівоче прізвище Должанська. Батьки матері походили з Косаків і проживали на Колієвій Нижній (сучасна Грушевського), уклавши шлюб, купили землю в районі Млинок, дідусь працював на Другому нафтопереробному заводі, бабуся не працювала, і основний дохід мали з сільського господарства. До війни, за Польщі батьки зустрічалися 10 років, бо батько не мав постійної роботи. Були обидва у скаутських організаціях, мама закінчила Дрогобицьку семінарію, а тато закінчив гімназію. Товариш батька, німець за походженням, отримав спадщину і запропонував батькові керувати заводом у місті Ліда, нині, західна Білорусь. Відтоді батьки одружилися і я народилася у Ліді. Там не було української церкви, лише костели, тому охрестили мене за два з половиною роки у Дрогобичі у церкві Святої Трійці. Згодом розпочалася війна, мама залишилася у Дрогобичі, а тато виїхав у Ліду. Згодом тато повернувся і за «перших совєтів» влаштувався працювати у залізничному депо. Однак одного разу мав необережність сказати, що спостерігає «страшний бардак» і на нього відразу донесли та арештували у 1940 році. У 1941 р., з початком радянсько-німецької війни, у Самбірській тюрмі влаштували масовий розстріл в'язнів, тато врятувався, бо на нього впали трупи. З усіх в'язнів вдалося врятуватися йому і ще одному... Вони вночі добралися до знайомого. Коли німці зайняли Дрогобич батько повернувся. За німецької окупації мама працювала у Губичах, за радянських часів бориславській школі № 9, і добиралася на роботу поїздом. На поїзді мама їздила за продуктами до бабусі. Одного разу у поїзді вона забула сумку з усіма документами. Тато керував маленькою фабрикою, на якій виробляли свічки та ремонтували ваги. Батьки винаймали половину будинку у Дрогобичі, в іншій половині проживала господиня. У вихідні дні ми з батьками їхали до бабусі на Млинки і відпочивали там, бо неподалеку був ліс та річка. Одного разу батько став свідком, як поліціант, на прізвище Веселий, біля Другого заводу зупинив одного жида, який їхав на ровері з продуктами і хотів забрати в нього ровер. Батько заступився за жида і той втік на ровері. А поліціант доніс на тата в гестапо. Тата врятував однокласник по гімназії, який мав статус фольксдойча. Вони обидва пояснили

німцям обставини справи і залагодження небезпеки обмили у ресторані. Після радянської окупації *поліціант* Веселий був арештований і видав тата як такого, що мав зв'язки з гестапо. У 1944 р. тата арештували другий раз. Мама в цей час працювала у школі, де тепер є *музучилище*, і винесла усі цінні речі, заради пом'якшення засудження. Засудили на 10 років. Маму теж хотіли забрати, але їй рік вдалося переховуватися. Я ходила теж до 3 класу до школи, де *музучилище*, і проживала у бабусі на Млинках. Тоді у бабусі проживали ще дві мамині сестри. Одна з них з чоловіком Німиловичем були радянською владою розкуркулені і вигнані з власної хати, яка знаходилася на сучасній вулиці Грушевського, там же вони мали землі. А друга – дуже гарно шила людям одяг, але мусила це робити таємно, тому під час пошиття одягу хата закривалася на ключ. Тітка уміла вдало *перешити* і старий одяг і я мала гарні сукенки навіть в інституті... У бабусі був ще молодший син 1921 р. народження, але у 1940 р. його арештували совети. Він працював в охороні на Другому заводі і не був навіть *скаутом*. А донесла на нього сусідка через конфлікти з бабусею за межу... Після приходу німців з'ясувалося, що він був страчений у тюрмі на Стрийській. Його прізвище є на меморіалі – Должанський Ярослав Степанович.

Мама виробила на основі метрики нові документи на дівоче прізвище Должанська і пішла працювати знову у школу у Губичах вчителькою німецької мови. У 4 клас я пішла вчитися також у цю школу, а проживали ми у бабусі на Млинках і вже мали перебратися на квартиру до Борислава. Але мама довірилась одні вчительці, а та донесла на неї... 21 вересня, коли я навчалася у 5 класі, мама наказала мені йти додому самій на Млинки, бо її викликають в міськвно. Після цього мама додому не прийшла. Її сестра та вуйко почали маму шукати. Але ніхто не знав, де вона. А вона в цей час сиділа в тюрмі на Стрийській, в одиночній камері, де ліжко відразу слугувало туалетом. Згодом прийшла жінка і принесла звістку на газеті, що мама вже на пересильному пункті у Львові. Родичам вдалося встигнути доїхати до Львова і передати їй теплі речі. Це було дуже важливо, бо батьки мого тата теж були арештовані і по дорозі на Сибір, напевне, від холоду загинули... Тато відбував покарання

в Караганді, а мама – у Долдах (Пермська область). Мама спочатку працювала у колгоспі, але неважко, писала *накладні* і навіть передавала татові масло. Згодом працювала у школі. Тато відбував покарання з політв'язнями, професорами університетів, і багато прослухав лекцій з історії та філософії, цілий університетський курс. Коли Сталін помер, батьків звільнили, але вони не мали права повертатися до Дрогобича. Тато приїхав у Долди, але там не було роботи, і вони переїхали до Губахи, там було багато виселених з Дрогобича, навіть з Млинок,.. Сеніви та інші. В цей час у тайзі через *коксохімічні підприємства* будувалися нові міста, серед них Новий Город, де і оселилися мої батьки. Батько працював автомеханіком, і дуже хорошим, всі водії знали його.

Я жила у цей час у бабці на Млинках, а як було холодно, то у *вуйка* у Губичах, бо там був газ. 7 класів я вчилася у Губичах. Тут стався цікавий *інцидент*, треба було поступати у *комсомол* і директор з *заучем* мене викликали до себе, а вони були *східняки*, і стали переконувати, що треба обов'язково вступити, бо інакше мені світить лише *мести* вулиці. А я їм відповідаю, що мене не беруть. Тоді вони поїхали у міськом партії, добилися дозволу і мене таки прийняли у *комсомол*. У школі я була активісткою, танцювала, співала. До мене ставилися позитивно і навіть можна сказати, що мною опікувалися та мені співчували. Більшість вчителів були місцевими і добре пам'ятали мою маму, а деякі були її колежанками. Гарними людьми були і керівники школи, бо поклопотали за мене. Забула я їхні *прізвища* та імена... *зауч*, здається Василь Пилипович, а директор – *Сея*... Якимось на святі мені *доручили* читати вірш Тараса Шевченка «Одна я одна в чистому полі...». У 6 класі мене, уявіть собі, дочку ворогів народу, посилають зі школи на *республіканський з'їзд піонерів* до Києва. Мої родичі перелякались, що це може закінчитися засланням у Сибір. Директору насилу їх вдалося переконати, що ця поїздка безпечна для мене. У Києві я запам'ятала зустрічі з Ковпаком та іншими визначними людьми. 8, 9, 10 класи я закінчувала у Бориславській школі №1, було дуже далеко ходити з Млинок – 10 кілометрів. Закінчила 10 клас без медалі, мала четвірки з мов, а решта п'ятірки. Під час навчання

запам'яталося, що ми ходили у палац піонерів, де були різні гуртки, я виступала у хорі. Ми їздили в *піонерські табори* і там виступали. В палаці піонерів були вечори, і ми там ми танцювали «*падеграс*», «*польку*», «*танго*». Під час танців була розвага – «пошта» – до тебе хто хотів, той писав. А «почтальйон» доставляв ці листи для дівчат від хлопців. В цей час у Бориславі були жіночі (№ 1) та чоловічі школи (№ 4), і ми дружили класами і ходили на вечори один до одного. Одного разу я брала участь у виставі і грала роль жінки Хмельницького. Після вистав були танці. Часто ми робили і фізкультурні піраміди, виступали у клубах. Дивно мені зараз, батьки репресовані, а я плакала за Сталіним, як він помер... Учням забороняли ходити до церкви. Вчителі мали слідкувати за цим. Якось на Великдень, як я з родичами пішла до церкви у 6 класі, то *мусила* втікати від вчителів і впала у кропиву, обпікши всі ноги. Інакше могли навіть виключити зі школи. Свята усі святкували, але таємно, хто працював приходили на святкову вечерю пізно. ... Я не можу сказати, *що я* голодувала, бо матеріально мені допомагали родичі, як я вчилася в школі. Часто варили галушки з *тертої бульби* і посипали маком або *шкварками*.

Після закінчення школи у 1954 р., щоб вступити у Чернівецький медінститут я збрехала в автобіографії, що батько помер, мама працює вчителькою у Новому Городі Пермської області. Я збрехала і поступила... А потім 6 років боялася, що за брехню виключать з інституту. Бо такі випадки були... У 1958 р. мама повідомила телеграмою, що помер батько. Я *мусила* їхати і прийшла в деканат і знову *збрехала*, що моя мама другий раз вийшла заміж, і що ця людина мені допомагала багато в чому. Мене відпустили, і я поїхала на похорон. До того ... у 18 років у 1955 р. я таємно їздила до батьків до Сибіру привезла татові скрипку, бо тато дуже любив грати на скрипці... Тато грав, а я співала. Це було дуже дивно для місцевих. Пригадую, що тато тоді купив мені білий светр... А ще я везла з тої поїздки багато книг.

Під час навчання в інституті допомагали батьки, висилаючи гроші на квартиру та харчування в *інститутській ідальні*, де було багато у вільному доступі хліба. Також я мала

стипендію. Але деякі студенти були дуже бідними, особливо діти колгоспників, і *вмлівали* від недоїдання прямо на парах... Наприклад, мій майбутній чоловік – Степан. Викладачі розпоряджалися, щоб їх годували в їдальні.

Мама повернулася із заслання у 1969 р. і працювала вчителькою у Медвежі до пенсії, прожила 94 роки.

Додаток 2

Фото 1. Ліда Паньків (у дівочості Качмарик) у дитячому садку під час німецької окупації (третя зліва у першому ряду)

Фото 2. Перше причастя Ліди Паньків (середина 40-х рр. XX ст.)

Фото 3. Ліда Паньків з мамою (друга половина 40-х рр. XX ст.)

Фото 4. Ліда Паньків з двоюрідною сестричкою (кінець 40-х рр. XX ст.)

Фото 5. Ліда Паньків з родичами (друга половина 40-х рр. XX ст.)

Фото 6. Ліда Паньків під час шкільного свята (друга половина 40-х рр.)
(перша зліва в другому ряду)

Фото 7. Ліда Паньків з однокласниками школи в с. Губичі (початок 50-х рр. ХХ ст.) (перша справа у першому ряду)

Фото 8. Ліда Паньків з однокласниками школи в с. Губичі (початок 50-х рр. ХХ ст.) (перша зліва у першому ряду)

Фото 9. Ліда Паньків під час навчання у Бориславській школі № 1

Фото 10. Ліда Паньків з родичами (друга половина 50-х рр. XX ст.)
(п'ята зліва у третьому ряду)

Фото 11. Ліда Паньків під час навчання у Чернівецькому медичному інституті (1959 р.)
(перша зліва у першому ряду)

Фото 12. Батьки Ліди Паньків у Сибіру (середина 50-х рр. XX ст.)

Фото 13. Мама Ліди Паньків у Сибіру (середина 50-х рр. XX ст.)

Фото 14. Ліда Паньків під час зустрічі з батьками у Сибіру (1955 р.).

Фото 15. Колишні галичани у Сибіру (друга половина 50-х рр. XX ст.)

Фото 16. Мама Ліди Паньків у Сибіру після смерті чоловіка (кінець 50-х рр.)

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*